

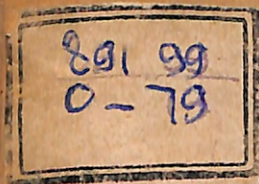
19468

ՄԱՏԵՆԱԾԱՐ « ԾԱՆԹ » - ԹԻԻ 5

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ՊԱՏԵՐԱԶՄ ԵՒ... ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆ

(ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ՆԱՄԱԿԱՆԻ)

« CHANTH » - ARTS & LETTRES
30 RUE DROUOT - PARIS (9°)

1911

ՊԱՏԵՐԱԶՄ ԵՒ... ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆ

413

ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ « ՇԱՆԹ » - ԹԻԻ 5

891.99

0-79

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

ՊԱՏԵՐԱԶՄ ԵՒ... ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆ

(ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ՆԱՄԱԿԱՆԻ)

« CHANTH » - ARTS & LETTRES
30 RUE DROUOT - PARIS.

ՆԱԽԱԲԱՆԻ ՏԵՂ

Լէվ Թուրթոյի աշխարհահռչակ վէպին հայերէն թարգմանութիւնը չէ որ պատիւ պիտի ունենամ ներկայացնելու մեր ընթերցողներուն, այլ երկու եղբայրներու միջեւ փոխանակուած նամակներու տրձակ մը: Իսկ խորագիրը զոր փոխ կ'առնեմ ոռւս մեծանուն իմաստունէն, պարզապէս իրեն վերադարձնելու համար է, երբոր նամակներու հրատարակումը աւարտի: Ուրեմն բանագողութիւն չկայ դործին մէջ, այլ բանափոխառութիւն:

Ո՞վ են այս երկու եղբայրները որոնց ընտանեկան գաղտնիքները այսպէս անխորհրդապահութեան չորս հովերուն կը ցրուեմ: Ամէն ընթերցող իրաւունք ունի այս հարցումը ուղղելու ինծի եւ ես պատասխանելէ չեմ կրնար խուսափիլ: Պատմեմ ուրեմն իրողութիւնը իր բովանդակ եթերային մերկութեամբ:

Քրիստոնեաներու Զինուորագրութեան Օրէնքը դորձագրուել սկսելուն պէս, երեք եղբայրներ, Մարուքէ, Յովնան եւ Սիմոն Ոռչաֆեան, ընտանեկան ժողով մը կազմեցին, իրենց ղիրքը որոշելու համար հանդէպ նոր օրէնքին: Անդրանիկը, Մարուքէ, ամուսնացած եւ հայր երկու զաւակներու, նախ խօսք առաւ եւ ըսաւ.

— Ինչպէս յայտնի է, ես, իբրեւ մուխ, ամուսնացած եւ երկու զաւակներու տէր եւ միանգամայն մօրս նեցուկ, զրկուած պիտի մնամ մեր սիրեցեալ հայրենիքին համար արիւնս թափելու փառքէն...

2003

17853-59

Եւ այս խօսքերը արտասանած ատեն երկու խոշոր արցունքներ, մին աջ միւսը ձախ աչքին անկիւններէն մեկնելով՝ յամբընթաց եւ համաչափ դնացքով մը սկսան սահիլ այտերէն վար, քիչ մը շատ խմած գինովներու պէս, որոնք զառիվայրէ մը կը գլտորին:

— ... Թափելու փառքէն, շարունակեց Մարութէ, բայց դուք որ ընտանեկան շղթաներու մէջ ձեր էութիւնը չէք կապկպած, որ ձեր բազումները, ոտքերը, գլուխը եւ ձեր մարմնոյն միւս բոլոր յարակից մասերը կրնաք տրամադրել հայրենիքի մեծութեան եւ բարդաւաճումին, անշուշտ բախտ պիտի ունենաք օգտուելու նոր օրէնքի տրամադրութեան եւ պիտի վաղէք թշնամիին առջեւ, ջանալով որ գնդակները ուղղակի ձեր սրտին դան եւ ո՛չ թէ յետոյքին:

Լուռ ծափահարութիւն մը ողջունեց անդրանիկին այս մարտաշունչ խօսքերը: Յովնան, երեք եղբայրներու երկրորդը, խօսք առաւ իր կարգին. պարզեց հայրենասիրական պարտականութեանց մասին իր աշխարհահայեացքը, ըսաւ թէ ինք գինուոր ըլլալով՝ երկրին մէկ գինուոր մը միայն նուիրած պիտի ըլլար, ինչ որ անբաւական էր զինքը կրծող հայրենասիրութեան համար, ինք կ'ուզէր բաղմապատկուել եւ փոխանակ մէկի՝ հինգ, վեց եւ թէ կարելի էր, ութը տասը գինուորներ նուիրել հայրենիքին, գինուորի հանք մը ըլլալ անսպասուելի հայրենիքը կարենար ուղած ատեն, քաղել իրեն պէտք եղած բազումները: Ու այս սուրբ նպատակին հասնելու համար, յետ երկար եւ քրտնաջան խորհրդածութեան, որոշած էր ամուսնանալ անմիջապէս եւ իսկոյն սկսիլ գինուորաշինութեան դործին:

— Միտդ հասկցայ, ըսաւ կրտսերը Միմոն, հեղնոտ քմիծաղով մը, պարզապէս կ'ուզես ամուսնանալ

որպէսզի գինուոր չերթաս եւ ընտանեկան խաղաղ անկորութիւնը վայելես... լա՛ւ, ուղածիդ պէս ըրէ՛, հայրենիքը կրնայ վազ անցնիլ քեզի պէս երկչոտներէ, ես, «յամենայն դէպս» անպայման գինուոր պիտի ըլլամ, նոյնիսկ եթէ քուէն ինծի չելլայ...

Պէտք է ըսել որ երեքն ալ անկեղծօրէն կը խօսէին, իրենց բնական տրամադրութեան հետեւելով, թէ եւ կարելի է պնդել որ այդ տրամադրութիւնը քիչ մըն ալ չիմուած էր իրենց երկարատեւ ընթերցումներուն չընորհիւ: Այսպէս, օրինակի համար, Մարութէ հաւատացեալ ընթերցող մըն էր Բիւզանդիանի, Յովնան կոյր ընթերցող մը Ժամանակի եւ Սիմոն խանդավառ ընթերցող մը Ազատամարտի: Այս ընթերցումներուն անմիջական արդիւնքը այն եղած էր որ առաջինը իր ձմեռուան փայտն ու ածուխը յուլիս ամիսէն կ'առնէր ու կը մթերէր տան մէջ, երկրորդը՝ մտացածին ու զգայացունց պատմութիւններով կը խաբխբէր դէմը ելլողը. իսկ երրորդը մէջքի մետաքսէ դօտին իբրեւ վզնոց կը դործածէր եւ ազգ բառը ազգ կը հնչէր եւ անպատմադէպ անպայման կ'ըսէր:

Եւ եղաւ այնպէս ինչպէս տնօրինուած էր ընտանեկան խորհրդակցական ժողովին մէջ: Յովնան ափ յափոյ ամուսնացաւ ընտանեկան խաղաղութիւնը եւ նորածիններու ճիչերն ու արտադրած հոտերը նախընտրելով՝ գինուորի պատերազմական կեանքին, Թեդանօթի որդի ամուսնուին, վառօդի հոտերէն, մինչ Սիմոն, որուն քուէն ելած էր արդէն, մախաղը կռնակը զարկած, գինուորական վերարկուն ուսին վրայ, խրոխտ ու առնական, շողեկառք կը մտնէր երթալու համար դէպի երկրորդ զօրաբանակը, ուր պիտի սկսէր իր չարքաչ հայրենասէրի փառաւոր կեանքը:

Մինչեւ այն ատեն միեւնոյն երգիքին տակ քով քովի ապրող այս երեք եղբայրներուն համար կեանքի այս յեղաշրջումը եւ բաժանումի դառնութիւնը նոր բռնուն աղղեցութիւն մը ըրաւ ամէնուն վրայ հաւասարապէս։ Ու երբ երկու եղբայրները իրենց կրտսեր հոգեհատորը առաջնորդեցին Սիրքէճիի կայարանը ուրկէ անիկա պիտի երթար հայրենիքին նուիրուելու, Մարութէ իբրեւ երթաս բարովի ընծայ տուի մը նամակաթուղթ եւ պահարան տուաւ զինուորին, մինչ Յովնան արտասուալից աչքերով անոր կը յանձնէր գրիչ մը եւ շիշ մը մեղան եւ կ'ըսէր.

— Սիմոն, դոնէ երկու շաբաթը անգամ մը նամակըդ անպակաս ըրէ։

Եւ ահա այն ատեն կանոնաւոր թղթակցութիւն մը սկսաւ երկու եղբայրներու միջեւ, որոնք փոխն ի փոխ իրարու կը պատմէին, մին իր մարտական արկածախընդէր կեանքը, միւսը իր ընտանեկան անդորրիկ խաղաղութիւնը... Ահա՛ թէ ուրկէ ծագում առաւ այս ընտանեկան նամականիին ընդհանուր տիտղոսը «Պատերազմ եւ... խաղաղութիւն»։

Մտերմական շրջանակի մը մէջ միայն կարդացուելու սահմանուած այս նամակները հրատարակելով կը կարծեմ օգտակար ծառայութիւն մը մատուցանել մեր այն բոլոր երիտասարդներուն՝ որոնք զինուորական ծառայութեան տարիքին մէջ գտնուելով՝ յաճախ փորձութիւնը կ'ունենան զօրանոցէն փախչելով ամուսնութեան առաջատին տակ ապաստանելու, եւ միտքերնին չեն բերեր այն ծանօթ առածը թէ «մարդ երբ անձրեւէն կը փախչի՝ յաճախ կ'արկուտի կը հանդիպի»։

Հրատարակելի նամակներուն բնագիծները պահուած են քովս թերահաւատ ընթերցողներու տարակոյսը փարատելու համար, եթէ հարկ ըլլայ։

ՊԱՏԵՐԱԶՍ ԵՒ... ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆ

(ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ՆԱՄԱԿԱՆԻ)

Ա.

ՍԻՄՈՆ ԱՌ. ՅՈՎՆԱՆ

1909 Սեպտեմբեր

Սիրելի եղբայր,

Կեցցէ՛նքու խանդավառ տարափի մը տակ երբ մեր շողեկառքը ճամբայ ելաւ Սիրքէճիի կայարանէն ու դուք աչքերէս անհետացաք, պահ մը յուզուած մնացի վախօնիս պատուհանին առջեւ։ Բայց այս երազուն դիրքըս երկար չտեւեց։ Ընկերներէս մին կոնակիս մէջտեղը կուզիի աղուոր հարուած մը իջեցուց կատակի համար եւ խիոյն ետիս դարձայ, քահաճանքու ընդհանուր աղմուկի մը մէջ։

Տասը հոգի քով քովի սեղմուած էինք, այսուհանդերձ խօլ զուարթութիւն մը, թերեւս քիչ մը շինծու եւ բռնազբօսիկ, տիրած էր ամէնուս վրայ։ Գուրսը երկաթուղիին ճամբուն երկայնքը կեցող բազմութիւնը,

— Կեցցէ՛ն զինուորները, կեցցէ՛ հայրենիք, կեցցէ՛ ազատութիւն, կ'որոտար։

Որոնց մենք ալ հոմանիշ ու բարձրադոշ կեցցէնքով կը պատասխանէինք։

Հետզհետէ անցանք Գում-Գարուի, Եէնի Գարուի,

Մամաթիայի, Եփտի Գուլէի եւ Մաքրի Գիւղի կայա-
րաններէն, նոյն խանդավառ ցոյցերու եւ ոգեւորութեան
մէջ:

Սիրտս ուրախութենէ կը խայտար եւ ինծի այնպէս
կուգար որ նոյն միջոցին, եթէ հարկ ըլլար, ես առան-
ձին պիտի կրնայի դիմադրել եւրոպական նիզակակցու-
թեան մը, եթէ փորձէր մեր նուիրական հայրենիքին
մէկ պատուին աչք տնկելու:

Ա՛հ, սիրելի Յովնան, դեղեցիկ ու վսեմ բան մըն
է զինուորութիւնը: Զգա՛լ թէ քու հրացանիդ ու բա-
զուկիդ ապաւինած են միլիոնաւոր մարդիկ յզգա՛լ թէ
դո՛ւն ես որ սահմանադիւսին վրայ անքուն կը հսկես որ-
պէսզի հանդարտ տրտով հողագործը իր հունձքը քա-
ղէ, վաճառականը իր առուտուրը ընէ, պաշտօնեան իր
թիկնաթոռին վրայ մրափէ, ռեսումնատենչ երիտասար-
դութիւնը դպրոցական դրասեղաններու վրայ իր ապա-
դան պատրաստէ, բանաստեղծը երգէ, յեղափոխականը
գործէ, աղուոր աղջիկները սիրաբանեն եւ անմեղ ման-
կըտին ցատկուտէ փողոցները... այո՛, մտածե՛լ որ հայ-
րենիքը քու բազուկիդ յենած է. միթէ կարելի՞ է ասկէ
հոյակապ երազ մը ունենալ:

Մեր ուղեւորութիւնը, մինչեւ Էտիրնէ, կրնամ ըսել,
եթերային անուրջ մը եղաւ. անընդհատ երգ, ծիծաղ,
կեր ու խում: Մեր վակօնին մէջ միակ Հայն էի ես, կա-
յին նաեւ երեք Թուրք, երկու Առնաւուտ, մէկ Յօյն,
մէկ Հրեայ, մէկ Արաբ եւ մէկ Լազ: Տեսնալու էր սա-
կայն այն եղբայրական համերաշխութիւնը որ կը տիրէր
այս բարեւոնական խառնակութեան մէջ: Կրօնքներն ու
ազգութիւնները իրար խառնուած, ընդազուցուած,
շաղուած ու խմորուած եւ հայրենիքի վառարանին վը-
րայ եփուած, տեսակ մը համեղ ու բուրումնաւէտ օս-

մանցիական կարկանդակ ձեւացուցած էին: Եղիպտոս-
կան աղամաթուղը կամ սովորական անուշով պամանը
կամ մօզ կերած ես արդեօք, որմէ ամէն պտուղի համ
կարելի է առնել քիչ մը բարի կամեցողութեամբ եւ շատ
մըն ալ ինքնախաբէութեամբ: Մեր կազմած օսմանցի-
ական կարկանդակն ալ եթէ կարելի ըլլար ճաշակել,
պիտի տար ամէն կրօնքներու եւ ցեղերու հոտն ու համը:

Հետեւեալ առտու կանուխ հասանք Էտիրնէ եւ երբ
մեր վակօններու անվերջանալի շարքը մտաւ դրօշա-
զարդ կայարանը ու կանգ առաւ, զինուորական նուա-
գախումբը սկսաւ հնչել եւ հաղարաւոր կոկորդներէ
«կեցցէ՛ օսմանեան բանակը» աղաղակը օգը պատռեց եւ
վեր բարձրացաւ:

Ամէնքս ուրախ դուարթ վար ցատկեցինք վակօննե-
րէն, վառաշուք տօնի մը դացող հանդիսականներու
պէս:

ՍԻՄՈՆ

Բ.

ՅՈՎՆԱՆ ԱՌ ՍԻՄՈՆ

1909 Սեպտեմբեր

Սիրելի եղբայրս,

Ուրախութիւն, երջանկութիւն: Մե՛ղք որ դուն
հոս չէիր. մինչեւ ետքը քեզ յիշեցինք ու կենացդ պար-
պեցինք:

Մեկնելէդ հաղիւ շաբաթ մը ետքը կատարեցինք
հարսնիքը, որովհետեւ արդէն իսկ ետեւէս ինկած էին
զինուոր առնելու համար: Ինչ որ է, վա՛ռք Աստուծոյ,
այժմ ազատեցայ: Հիմա մօլիմ եմ:

Սիրելի եղբայրս, չես գիտեր որչա՛փ երջանիկ եմ
այս ամուսնութիւնը կնքելուս եւ կարծեմ ամուսնական
կեանքը, զինուորական կեանքին հետ այն երկու բե-

ւեռներն են որոնց վրայ կը թաւալի մարդկային կեանքի գունդը, սա տարբերութեամբ որ մինչ բեւեռները սառուցեալ են, ընտանեկան բոյնն ու զինուորի վրանը ջերմութեան մէջ կ'եռուզեաւան:

Ա՛հ, սիրելի Սիմոն, քու զուարթ ուղեւորութիւնդ դէպի էտիրնէ ու իմ բերկրալի դնացքս դէպի հարստանեկան առաքաստը՝ կարծեմ յար եւ նման են իրարու: Նոյն խանդավառ կեցցէները, նոյն ուրախութիւնն ու հրճուանքը, նոյն բաժակները եւ բարեմաղթութիւնները, նոյն երգերն ու պարերը:

Այս նամակս կը գրեմ հարսնիքի դիշերն իսկ, երբ տակաւին հարսնեւորները ամբողջովին չեն մեկնած տունէն ու հարսը նոր փոխադրուած է իր սենեակը: Ասիկա դուցէ տարօրինակ թուի քեզի, բայց դիտմամբ նամակ գրելու համար այս գերազոյն ըսպէն ընտրեցի, որպէսզի ցոյց տամ որ կեանքիս ամենէն հանդիսաւոր վայրկեանին չեմ մոռցած քեզ:

Բայց անշուշտ չես պահանջեր որ նամակս շատ երկարեմ: Իմ պաշտելի Հերմինէս կը սպասէ ինծի սըրտատրոփ, գոնէ այնպէս կ'ենթադրեմ: Պարտականութեանս ձայնը զիս կը կանչէ իր մօտ եւ դուն իբրեւ օսմանեան քանակի զինուոր, դիտես այդ ձայնին նուիրականութիւնը:

Քու նամակէդ կը տեսնեմ որ դո՛հ, ու երջանիկ ես զինուորական կեանքէդ. ապրիս ուրեմն: Ես ալ կը խոստովանիմ որ քեզի չափ դո՛հ ու երջանիկ եմ այս միջոցիս եւ թէ ամուսնական լուծը ուսերուս վրայ պիտի կրեմ այնքա՛ն թեթեւութեամբ որքան դուն մաւղէրի հրացանդ: Եւ եթէ քու հրացանդ վեցհարուածեան է,

դուցէ ես ալ այդ մասին քենէ նախանձելու բան մը չպիտի ունենամ:

ՅՈՎՆԱՆ

Գ.

ՍԻՄՈՆ ԱՌ ՅՈՎՆԱՆ

1909 Հոկտեմբեր

Սիրելի եղբայրս,

Առաջին խանդավառութիւնները եւ կեցցէները անցընելէ ետքը, հիմա, երէկուքնէ ի վեր, զօրանոցի կանոնաւոր կեանքը կ'ապրինք, թէեւ մարդանքները քանի մը օրէն հազիւ պիտի սկսինք, որովհետեւ մեր գունդին հարկւրապետը որ շատ ազնիւ ու հաճոյակատար անձ մըն է, նկատելով քրիստոնեաներու անվարժութիւնը զինուորական կեանքին, մեզ չխրտչեցնելու համար, որոշած է կամաց կամաց եւ աստիճանաբար վարժեցնել մեզ զինուորի վսեմ պարտականութիւններուն: Մեր տասնապետը, Չավուշ Ահմէտ, թէեւ խստաբարոյ եւ անտանելի մէկը կը թուի, բայց գոնէ առ այժմ հետերիս աղէկ կը վարուի կոր:

— Տղաքս, բանի մը պէտք ունի՞ք, հանգի՞ստ էք, եւայլն ըսելով կը խօսի հետերնիս, բայց այնպիսի դէմքով մը որ կարծես ներքնապէս ըսել կ'ուզէ.

— Կրողը տեսնայ ամէնուր ալ երեսը:

Այսուհանդերձ, ինչպէս ըսի, երեսանց աղէկ կ'երթայ հետերնիս: Մեր փոքրիկ խմբակը կը բաղկանայ երկու Հայէ, երկու Յոյն, մէկ Հրեայ, մէկ Առնաւիւտէ եւ երկու Թուրք: Կերակուրը միասին կ'ուտենք եւ միեւնոյն խօսուքը կը պառկինք:

Եթէ ըսեմ որ մեր կերակուրները Թօքսթրեանի ճաշարանին կերակուրներուն կը հաւասարին ապահովաբար չափազանցած կ'ըլլամ:

Ընդհանրապէս բիււրը անպակաս է: Առատ իւղով պատրաստուած բիւլով մը որուն մէջէն երբեմն համադրեալ կոճակներ, գնդասեղ, դերձան, կաշիի կտոր, կոտրած սանտր, պարապ փամփուշտ եւ ուրիշ այս կարգի օգտակար եւ զինուորներու անհրաժեշտ մանր առարկաներ կ'ելլեն: Հրեայ ընկերս զանոնք խնամով կը պահէ, իբրեւ ցեղերու համերաշխութեան յիշատակ եւ կամ դուցէ՛ օր մը անոնցմէ օգտուելու համար:

Այս Հրեան որ ամէն ինքզինք ու իր ցեղը յարգող Հրեայի պէս Ավրամ կը կոչուի, ծայրայեղ հայրենասէր մըն է, եթէ ձեռքէն զայս ամբողջ աշխարհի պիտի տիրէ զայն Օսմանեան հայրենիքին նուիրելու համար:

— Այսօր եթէ Մեքսիքայի կամ Ճարոնի դէմ պատերազմ մը ըլլայ եւ իմ դունդս չղրկեն՝ կամաւոր կը դրուիմ ու կը մեկնիմ, յայտարարեց երէկ՝ մեր չավուշ Ահմէտին:

— Մեքսիքայի կամ Ճարոնի հետ դործ չունինք, պատասխանեց մեր տասնապետը, մենք եթէ երբեք պատերազմ ունենանք հաւանօրէն Պուլկարներու կամ Յոյներու հետ պիտի ըլլայ:

— Պուլկարներու կամ Յոյներու հետ, ըսաւ հայրենասէր Ավրամ, բո՛ւհ, երբեք ինքզինքիս չպիտի ներեմ այդպիսի ճղճիմ թշնամիներու դէմ կռուի երթալ եւ կը նախընտրեմ հրացանս մէկ կողմ նետել ու դասալիք ըլլալ, քան թէ այդպիսի վատութիւն մը դործել:

Ահա՛ ասանկ եռանդուն տղայ մըն է մեր Ավրամը:

Բայց, խօսքը մէջերնիս, Պուլկարիոյ հետ կռուի մը մասին այս օրերս շատ կը խօսուի կոր:

Քանի մը օրէ ի վեր փորհարութիւն մը ունիմ, բայց կը յուսամ որ հետեւանք մը չունենար:

ՍԻՄՈՆ

Դ.

ՅՈՎՆԱՆ ԱՌ ՍԻՄՈՆ

1909 Հոկտեմբեր

Սիրելի եղբայրս,

Ստացայ նամակդ որուն մէջ չեմ գիտեր ինչ մեղամաղճիկ չեշտ մը կար որ չէր համապատասխաներ առաջին նամակիդ խանդավառ զուարթութեան:

Ախո՛ս, կենանքը շարունակական տօն մը չէ: Այս ճշմարտութիւնը՝ ինչպէս դուն՝ ես ալ հասկնալու վրայ եմ: Ինչպէս դուն քու չավուշ Ահմէտը ունիս որ արդէն սկսած է մտատանջութիւն տալ քեզի, ես ալ, Հերմինէիս քով ունիմ զօքանչս, Նեմզուր հանրմը, որ ճիշդ քու տասնապետիդ պէս թէեւ երեսանց տակաւին մեղր ու կարադ է, սակայն մերթ ընդ մերթ քաջալիս բարկ համ մը տալ կը սկսի:

— Վա՛րս եռվրաւս, աս աչքերուդ բոլորտիքը ինչ եղեր է, կ'ըսէր երէկ առտու Հերմինէին:

— Ի՞նչ կայ որ, հարցուցի:

— Ի՞նչ պիտի ըլլայ, մեղա՛յ, կասկապուտ եղեր է... երեսին դոյնն ալ պատ է դարձեր... իմ զիտցածս՝ ամէն բանի չափը կայ... մեղա՛յ, ամէն մարդ ալ փեսայ կ'ըլլայ ամա, եօլօվը, վա՛րս, վա՛րս, վա՛րս...:

Այս խօսքերը կարծեմ աւելի անհաճոյ են քան քու կերած բիւլովդ, բայց առ այժմ առանց ծայն հանելու

կը կլլեմ կոր, մոնաւանդ որ Հերմինէն ալդ հարցի մա-
սին բոլորովին տարբեր աշխարհահայեացք մը ունի:
Եւ երբ երէկ զոքանչս այս խօսքը արտասանելէ ու դէ-
պի ինծի խոթող նայուածք մը արձակելէ ետքը դուրս
ելաւ, Հերմինէ իր հրեշտակային ձայնովը ըսաւ.

— Դուն անոր խօսքին մի նայիր... հա՞, աղուորս...

Այսպէս ուրեմն չալուշ Նեմզուր, մեղա՛յ, Նեմ-
զուր հանրմ մեր ամուսնական խօսքին մէջ կը համա-
պատասխանէ քու տանապետիդ եւ նոյնիսկ քիչ մըն ալ
կը գերազանցէ զայն, քանի որ քուկդ տակաւին իր ակ-
ռաները ցոյց տալ չէ սկսած:

Բայց, սիրելի եղբայր, պէտք է համակերպող ըլ-
լանք եւ համբերութեամբ տանինք զինուորական եւ ա-
մուսնական կեանքի պարտականութիւնները:

Թուրքիոյ եւ Պուլկարիոյ միջեւ հաւանական պատե-
րազմի մը երկկողմեքը կարծեմ շատ վաղահաս են: Նը-
մանօրինակ վախ մը ես ալ կրեցի երկու օր առաջ եւ
պահ մը կարծեցի թէ կռիւ պիտի ծագէր մօրս եւ զո-
քանչիս միջեւ կորսուած ասեղի տուփի մը առթիւ, սա-
կայն խնդիրը իրաւարարութեամբ կարգադրուեցաւ:
Կը յուսամ որ նոյնը կը պատահի նաեւ երկու տէրու-
թիւններուն միջեւ:

Առ այժմ շատ սէր եւ համբոյր իմ եւ կնոջս կողմէ:

ՅՈՎՆԱՆ

Ե.

ՍԻՄՈՆ ԱՌ ՅՈՎՆԱՆ

1909 Նոյեմբեր

Սիրելի եղբայրս,

Շիտակը, եղբայր, այս զինուորական կեանքը դիւ-
րաւ ուտուելիք ապուր չէ: Արտաքինէն փայլուն ու շող-
շողուն կ'երեւայ բայց մէյ մը մէջը մտա՞ր մի, համը

հոտը կը փախի: Էտիրնէ, ինչ որ էր, դէշ աղէկ կ'եր-
թայինք կոր, բայց հոն չթողուցին մեզ: Հաղիւ թէ քիչ
մը դէնք բռնելու վարժուեցանք, մեզ ճամբայ հանե-
ցին: Այս ուղեւորութիւնը նախ կառախումբով կատա-
րեցինք, բաւական հանգստութեամբ պայմաններու մէջ:
Անցանք Տէտէաղաճէն, Տրամայէն, Սէրէզէն եւ հասանք
Տէմիր Հիսար: Անկէ անդին, մինչեւ Ճումաա Պալա ուր
կ'երթայինք, տակաւին քանի մը օրուան ճամբայ կար
զոր հարկ էր ոտքով կտրել: Ու այսպէս լեռներէ ու ձո-
րերէ, գետերէ ու անտառներէ անցնելով, քարերուն ու
մացառներուն վրայ կոխկռտելով, մերթ անձրեւին տակ
թրջելով, մերթ արեւին տակ խաշելով հասանք Ճումաա
սր Մակեդոնիոյ մէջ փոքրիկ քաղաք մըն է թուրք եւ
պուլկար սահմանադրեալն ժամ մը ասդին:

Չարմանալի բան էր գաղափարներու այն յեղա-
շրջումը որ մեր ճամբորդութեան միջոցին տեղի ունե-
ցաւ գրեթէ մեր ամէնուս մէջը: Կը յիշեմ մեր Պուլէն
մեկնած օրը. այն ի՞նչ պատերազմաշունչ ողբերու-
թիւն մը կար ամէնուս վրայ, կուռելու, կրակին մէջ
նետուելու խօլական փափաք մը, ի՞նչ մարտական ե-
րազներ...: Բայց ահա՛ Էտիրնէի մէջ իսկ սկսաւ յե-
ղաշրջումը, գաղափարային բարեշրջումը երբ մաւղէր-
ները մեր ձեռքը տուով՝ մէկիկ մէկիկ բացատրեցին ա-
նոնց սպաննիչ կատարելութիւնները: Մեր պատերազ-
մասէր հրեայ ընկերը որ Մէքսիքայի կամ Ճարոնի դէմ
կուռելու պատրաստակամութիւն կը յայտնէր, սա ար-
դարացի զինուորութիւնը ըրաւ երբ մեր հրազէններու
ներքոյը կ'ընէին.

— Իրաւընէ հրաշալի դործիք. բայց ափսո՛ս որ
անոնք ալ նոյնը ունին...:

Անոնք, կը հասկնաս անշուշտ, մեր ապագայ թը-

նամիններն են, Ճարտնցի, Մէքսիքացի կամ Պուլկար :

Էտիրնէէն ճամբայ ելլելով, քանի կը յառաջանա-
յինք սահմանադրուի նոյն համեմատութեամբ մեր խա-
ղաղասիրական զգացումները կը զօրանային :

Ճոմաա Պալայի մէջ երբ մեզի ցոյց տուին Պարա-
քօւլայի ճամբան, որուն կամուրջին կէսէն կը սկսի պուլ-
կարական սահմանադրուիսը, տարօրինակ բան մը ան-
ցաւ մէջերնիս : Թուլթոյի, Ֆրէտէրիք Փասիի, Նօպէլի,
Սթէյտի եւ բոլոր pacifiste ներու, բոլոր խաղաղութեան
քարոզիչներու պատկանելի ու պաշտելի դէմքերը ցըց-
ուեցան մեր առջեւ... : Իրա՛ւ, ի՞նչ տղեղ, ի՞նչ հրէ-
շային բան է պատերազմը :

Վերջին պահուն կ'իմանանք թէ սահմանադրուին
վրայ դէպք մը պատահած է ու հաւանօրէն մեզ դէպի
հոն պիտի փոխադրեն : Աստուած ինք ողորմի... :

ՍԻՄՈՆ

2.

ՅՈՎՆԱՆ ԱՌ ՍԻՄՈՆ

1909 Նոյեմբեր

Սիրելի եղբայրս,

Քաջութի՛ւն, եղբա՛յր, կեանքը զաւելտախաղ մը
չէ եւ ամէնքս ալ տառապելու համար ծնած ենք : Միթէ
կը կարծես թէ ե՛ս, իմ ամուսնական կեանքիս մէջ, քե-
նէ նուա՞ղ կը չարչարուիմ, միթէ կը կարծես թէ մաւ-
ղէրի հրացան մը աւելի՞ սպաննիչ է քան զոքանչի մը
լեզուն... եւ միթէ ընտանեկան յարկի դորգերուն տակ
չիկա՞ն մաքառներ ու քարեր ծածկուած՝ որոնք թա-
ւալդոր կը բերեն մեզ : Պարաքօւլայի կամուրջը ես ա-
մէն ժամ, ամէն րոպէ ունիմ աչքիս դէմը ու երեւակա-
յութեանս առջեւ, անակնկալ ընդհարումներու մը շ-
տընջենական յաճախանքովը :

Իրա՛ւ որ երբեմն կը փորձուիմ հարցնելու ես ինծի
թէ ամուսնակա՞ն կեանքը աւելի տա՞նքանելի է թէ զին-
ուորականը : Ու չեմ կրնար վճռական պատասխան մը
գտնել :

Ամէն պարագային՝ մտատանջութիւնը զիս ալ կը
սկսի պաշարել : Ապաղայ պատերազմներու երկիւղը իմ
վրաս ալ կը տիրէ եւ, խօսքը մէջերնիս, արդէն իսկ զո-
քանչս իր պահեստի ուժերը դէնքի տակ կոչելու սկսած
է : Երէկ վերջնագիրի պէս սպառնալիք մըն ալ նետեց .

— Աղջիկս կ'առնեմ կ'երթամ, ըսելով :

Պարզապէս անոր համար որ թատրոն կամ գիւղ գա-
ցած ատեննիս զինքը միասին չենք տանիր յաճախ : Կինս
որ առջի ամիսները զոքանչ-փեսայական անհամաձայ-
նութիւններու միջոցին՝ միշտ իմ կողմս կը բռնէր,
այժմ կը սկսի հակիլ դէպի թշնամին, այնպէս որ հաւա-
նական պատերազմի մը ժամանակ կռուող կողմերու զօ-
րութիւնը իրարու հաւասար չպիտի ըլլան եւ ասոր հա-
մար յաճախ ստիպուած եմ տեղի տալ զոքանչիս որ օր
աւուր աւելի անտանելի կը գտնայ :

Դուն ճոմաա Պալայի մէջ գուցէ հանդիստ չես
կրնար քննալ անակնկալ թնդանօթի մը ձայնին եր-
կիւղէն, ես ալ հոս հանդարտ քուն մը չունիմ՝ զոքան-
չիս ձայնին յանկարծական որոտումի վախէն :

Ու երբ Նեմզուր հանրմի սպառնական ուրուականը
ունիմ ամէն ժամ գլխուս վրայ կախուած՝ խեղճ կինս
չեմ ինչէն ալ իր դէմը ունի մայրս որ այնքա՞ն կատա-
րելութեամբ անտանելի կ'ըլլայ իր կեսուրի դերին մէջ,
որքան միւսը իբրեւ զոքանչ : Ընտանեկան կեանքի մէջ
կեսուր եւ զոքանչ այն են ինչ որ են պատերազմի ատեն
քոլերայի ու ժանտախտի համաճարակները կռուող բա-
նակներուն մէջ : Այսինքն դերմարդկային պատուհաս-

ներ :

Եւ սակայն քաջ ըլլանք երկուքս ալ :

ՅՈՎՆԱՆ

է

ՍԻՄՈՆ ԱՌ ՅՈՎՆԱՆ

1909 Դեկտեմբեր

Սիրելի եղբայրս ,

Պը՛ռու... ցուրտն ու ձիւնը մէկ կողմէ եւ միւս կողմէ պո՛ւմ , պո՛ւմ հրացանի սուլումը , քաշուելիք բան չէ , սիրելի եղբայր , այս զինուորի կեանքը :

Անշուշտ թերթերու մէջ կարդացիր սահմանադրութիւն վրայ պատահած դէպքը : Երեք պուլկար զօրքեր սահմանադրութիւն հինգ մէդը ասդին կ'անցնին , մեր թուրք պահակները հրաման կ'ընեն որ ետ դառնան , անոնք կ'ընդդիմանան , հրացանաձգութիւն մը կը սկսի , պուլկարներէն մէկը կը սպաննուի , միւսը կը վիրաւորուի , մեր կողմէն ալ զինուոր մը մահացու հարուած մը կը ստանայ : Դէպքը պատահելէն երկու ժամ ետքը մեր ամբողջ գունդը սահմանադրութիւն վրայ էր եւ ահա երկու կողմէն հրացանաձգութիւնը սկսաւ : Գնդակները մեր գլխուն վրայէն կ'անցնէին սուրաւով , մենք , գետնին վրայ պառկած , ըստ բախտի հրացան կ'արձակէինք , առանց դիմացնիս բան մը նշմարելու : Հրացանաձգութեան առաջին տարւորութիւնը սոսկալի եղաւ : Մարտիկէս ամբողջ մարմինովս կը դողդղայի . միջոց մը նոյնիսկ կարծեցի թէ մեռած էի... Վերջապէս հրաման ըրին կրակը դադրեցնելու : Պուլկարները արդէն իրենց կրակը դադրեցուցեր էին մենէ առաջ : Լայն շունչ մը առի եւ ոտքի ելայ . չէի մեռած , բայց բոլորովին վստահ չէի այս մահ-

սին եւ շուրջս կը նայէի ողջ մնալուս ասպցոյց մը փրկողի մը պէս :

Յանկարծ քիչ մը անդին նշմարեցի մեր ընկերը՝ Ավրամը՝ որ գետնին վրայ տարածուած էր հրացանը քովը դրած :

— Ոտքի չելլե՞ս , ըսի իրեն , պատերազմը լմնցաւ : Խեղճը ապուշ ապուշ սկսաւ երեսս նայիլ առանց խօսելու :

— Ի՞նչ ունիս , վիրաւորուած ես :

Դարձեալ պատասխան չիկայ :

Մտառանջութեամբ ծոցեցայ իր քով եւ փայփայիչ ձայնով մը ըսի .

— Ավրամ , իմ քաջ Ավրամ , ի՞նչ ունիս , ինչո՞ւ չես խօսիր... :

Մարդը դողահար ձեռքը բերնին տարաւ , հասկցնելու համար թէ չէր կրնար խօսիլ :

Արդարեւ լեզուն բռնուեր էր :

Ահմէտ չափուշ որ հեռուէն մեզի նշմարած էր , ինքն ալ մօտեցաւ .

— Ոտքի չելլա՞ս , գոչեց ստենտորեան ձայնով մը :

— Ահմէտ աղա , խեղճին լեզուն բռնուեր է , ըսի :

— Լեզո՞ւն բռնուեր է մի , պոռաց մեր չափուշը , կեցիր ես հիմա անոր լեզուն կը բանամ :

Եւ դէպի վար ծոռելով շտաչուն ապտակ մը իջեցուց Ավրամի երեսին :

— Ա՛ , ա՛Ֆ էտէրսինիդ Ահմէտ աղա , աղաղակեց Ավրամ , որուն լեզուն բացուած էր :

Ապտակաբուժական այս հրաշալի գործողութենէն ետքը , զինուորական դնացքով վերադարձանք Ճումաա Պալա ուր գեղացիները մեզ ընդունեցին կեցցէներով եւ ծափահարութիւններով : Իրիկունը մեր Ահմէտ չափու-

չին հարցուցինք թէ մեր ըրածը պատերա՞զմ էր :

— Զէ՛, պատասխանեց, պատերազմը առանկ չըլլար, ասիկա պարզ հրացանաձգութիւն մըն էր առանց նպատակի... Բուն պատերազմը իշալլաի քանի մը օրէն կը տեսնաք երբոր Ալպանիա երթանք...

— Ի՞նչ, Ալպանիա՞ պիտի երթանք կոուեկու, հարցուցի ձայնով մը որ խիստ անայլայլ պիտի ըլլար եթէ ծայրայեղօրէն դողահար չըլլար :

— Այո՛, հարիւրապետը այնպէս ըսաւ... պիտի երթանք ապստամբ Ալպանիացիները դսպելու... այն ատեն իշալլաի կը տեսնաք կռիւին ինչ ըլլալը...

— Իշալլաի, պատասխանեցի, գլուխս անդին դարձնելով :

Եւ ահա՛ մեր Ալբամը նշմարեցի.

— Ալբամ՛, իմացա՞ր, պիտի երթանք Ալպանիացիները դսպելնք...

— Ա՛, ա՛, ա... ա, պատասխանեց :

Նորէն լեզուն բռնուեր էր :

ՍԻՄՈՆ

Յ. Գ. — Ահմէտ աղա վայրկեան մը առաջ լուր բերաւ որ վաղն առտու կանուխ ճամբայ պիտի ելլենք դէպի Աւնափուտուխ : Գուցէ այս վերջին նամակս ըլլայ... աղօթեցէ՛ք հոգիիս համար :

Նոյն

Ը.

ՅՈՎՆԱՆ ԱՌ ՍԻՄՈՆ

1909 Դեկտեմբեր

Սիրելի եղբայրս,

Պատերազմաչունչ եւ սրտայոյզ նամակդ ձեռքս հասաւ ճիշդ այն միջոցին ուր երեք օրէ ի վեր պատերազմը սկսած էր մեր տան մէջ... Արդէն քանի մը օրէ ի վեր կը զգայի որ զոքանչս իր բոլոր պահեստի. զօրու-

թիւները հաւաքելու վրայ է : Ես ալ այդ պատրաստութիւններուն հանդէպ անգործ չմնացի եւ ջանացի իսկոյն դաշնակիցներ շահիլ ինծի : Մայրս արդէն, հարկ չիկայ ըսելու, ինծի հետ է, բայց կնոջս մասին պէտք եղած վստահութիւնը չունիմ եւ չեմ գիտեր թէ վճռական պարագային ի՞նչ դիրք պիտի բռնէ :

Անհամաձայնութեան գլխաւոր առանցքն է կնոջս օժիտը : Գիտես արդէն որ երեք հարիւր օսմանեան ոսկիի արժողութեամբ երկաթուղիի պարտաթուղթեր բերած է : Այդ պարտաթուղթերը, ըստ մեր պայմանին, հնչուն դրամի պիտի վերածուէին եւ պիտի ծառայէին իմ առեւտրական գործս ընդարձակելու : Արդ, զոքանչս հիմա այս պայմանը յարգել չուզեր եւ կը պահանջէ որ պարտաթուղթերուն կէսը միայն ծախուի ու դրամադըլխիս վրայ աւելնայ, իսկ միւս կէսը անձեռնմխելի մնայ եւ կնոջս պատկանի : Դժբախտութիւնը այն է որ թուղթերը իմ քովս չեն, եթէ ո՛չ զանոնք ուղածիս պէս դործածել շատ դիւրին պիտի ըլլար, այլ պահ դրուած են մեր բարեկամ Մարկոս էֆէիտիին քով : Իրա՛ւ է որ ըստ օրինի այդ թուղթերը ինծի կը պատկանին, սակայն Մարկոս էֆէիտին զոքանչիս դրողմներուն վրայ, կը վարանի ինծի յանձնելու եւ կ'ողջ որ մէջերնիս համաձայնութիւն մը գոյացնենք նախ : Ես չեմ ուզեր ծայրայեղ միջոցներու դիմել, որովհետեւ այն ատեն Մարկոս էֆէիտին պիտի վշտացնեմ եւ ինձ թշնամի ընեմ, ինչ որ կընայ իմ շահերուս վնասել, քանի որ հրապարակին վրայ միշտ իր աջակցութեան կը կարօտիմ :

Ինչպէս կը տեսնես խնդիրը բաւական կնճռոտ է Մակեդոնական հարցին պէս : Մեծ պետութիւն մը կայ գործին մէջ, Մարկոս էֆէիտին, զոր պէտք է խրտչեցնել, միւս կողմը Պուլկարիա, կամ զոքանչս, անտանե-

լի կը դառնայ իր անիրաւ պահանջումներով, կինս՝
Հերմինէն՝ իբրեւ հպատակ ազգութիւն մը թէեւ առե-
րեւոյթ ինծի հնազանդութիւն կը կեղծէ, բայց ցեղային
կապերով միացած է թշնամիին հետ եւ ներքնապէս ա-
նոր հետ է: Մասնակի ըմբոստացումներ որոնք ատեն
ատեն կը պատահին, կը հաստատեն իր այս տրամադրու-
թիւնը: Մայրս, թէեւ բոլորովին ինծի հետ, սակայն
քայքայեալ վիճակի մէջ է, Պարսկաստանի պէս բան
մը, որ զինուորական կարեւոր ոյժ մը չի ներկայացներ:
Ահա՛, իր ընդհանուր դիժերուն մէջ, մեր տան քաղա-
քական կացութիւնը: Գալով մեծ եղբօրս, որմէ դուցէ
իրաւունք ունէի օգնութիւն մը յուսալու, կատարեալ
չէզոքութեան մը մէջ մեկուսացած է: Կարծես ըսել
կ'ուզէ. «Յովնանեան խնդիրը իմ մէկ երկվայրկեանիս
զոհողութիւնը չարժեք, ինչպէս ատենօք Պիզմարք կը-
սէր թէ՛ «Արեւելեան խնդիրը Բոմբեանիացի զինուորի
մը մէկ ոսկորը չէր արժեք»

Եւ ահա՛ երեք օր առաջ ճաշասեղանի սահմանա-
դիւին վրայ ծանր ընդհարումը սկսաւ զոքանչիս եւ իմ
միջեւ: Անախորժ խօսքերու, վիրաւորիչ ակնարկու-
թիւններու հրացանաձգութիւն մը կէս ժամի չափ տե-
ւեց, բաւական խոր վէրքեր բանալով երկու կողմանց
արժանապատուութեան շարքերուն մէջ: Կռիւը նոյն
սահմաններուն վրայ շարունակուեցաւ երէկ եւ այսօր,
որոնց միջոցին նախատական կծու զնդակներ ալ գոր-
ծածուեցան երկուստեք: Այս տողերը գրած բոպէիս,
զոքանչս իր սենեակին մէջ քաշուած ու ամրացած է,
անշուշտ վճռական ճակատամարտի մը պատրաստու-
թեան համար: Այս տաղնապալից կացութեան մէջ ա-
ւելի երկար չեմ կրնար գրել... Աստուած իմ, այս ի՛նչ
փորձանք է եղեր ամուսնութիւնը: ՅՈՎՆԱՆ

ՍԻՄՈՆ ԱՌ ՅՈՎՆԱՆ

1910 Յունվար

Սիրելի եղբայրս,

Ձիւն ամէն կողմ, լեռներուն դադաթը, հովիտնե-
րուն մէջ, դաշտերուն վրայ, եւ իբր թէ բաւական չըլ-
լար արդէն երկրին երեսը ծածկուած ձիւնը, մէկ կող-
մէն ալ կը տեղայ ու կը տեղայ. ի՛նչ շուայլ է բնութիւ-
նը, երբ նեղութիւն պատճառելու վրայ է խնդիրը:

Il neigeait, il neigeait toujours !

Ինչպէս կ'երգէ Վիգթոր Հիւկօ: Ու մենք անվերջ
կը քալենք ու կը քալենք այդ սպիտակ տարածութեան
մէջէն, մեր զինուորական քափօթներուն մէջ պլլուած,
հրացանն ու փամփշտոցը ուսերնուս: Ո՞ր կ'երթանք,
ո՛չ ոք գիտէ:

Տարտամ անուն մը միայն կը լսուի բերնէ բերան...
Առնալուտլո՛ւիս:

Եւ այս անունը, ո՞վ հեղնութիւն, յոյն ընկերոջս
Խրիսթոյի, միտքը կը ձգեն անոյշ յիշատակներ, յունի-
սի եւ յուլիսի արեւովը տաքուկ: Առնալուտլո՛ւիս, ի-
րա՛ւ ալ որքա՛ն մօտ է Առնալուտլո՛ւիս, Վոսփորի այդ
օդատուն եւ հելլենադեղ ծովափին:

Ու խեղճ Խրիսթոյին բերանը վրայ չի դար պատմե-
լով հերուան քաղցրութիւնները, լուսնի լոյսով պը-
տոյտները, Աքընթը Պուռնիի սրճարաններուն առջեւ,
թեւ թեւի իր էլէնիցային հետ, պատահական նշանած
մը, ամառնային օդադնացութեան մը վայելքը կրկնա-
պատկելու կոչուած:

Անվերջ տեղացող ձիւնին տակ այդ քաղցր վերջի-

շումները քիչ շատ կը մեղմացնէին մեր տաժանելի խոն-
ջէնքին դառնութիւնը:

Դաշտեր ու ձորեր կտրել անցնելէ ետքը, մտանք
խոշոր անտառի մը մէջ, եթէ կարելի է այդ անունը տալ
ծառերու ճերմակ ու լերկ կմախքներուն՝ որոնք ան-
վերջ կ'երկարէին:

Հոն, ըստ մեր հարիւրապետին կարգադրութեան,
պահ մը պիտի հանդէշէինք, թեթեւ ճաշ մը ընելու հա-
մար, մեր ճամբան շարունակելէ առաջ:

Արդարեւ գեղեցիկ ճաշ մը ըրինք:

Հաղիւ թէ մեր մախաղները բացինք հացն ու ձիթա-
պտուղը դուրս հանելու համար, ահա՛ բա՛թ, բա՛թ,
բա՛թ ձայները սկսան: Զինակոչի փողը հնչեց, պատա-
ռը բերաննիս՝ մեր հրացանները ուղղեցինք աներեւոյթ
թշնամիի մը դէմ:

— Զէթաները եկան, գոչեց մեր Ահմէտ չափուչը:

Մենք բան մը չէինք տեսներ, միայն, կը լսէինք
գնդակներու սուլումը մեր գլխուն վրայէն:

Զինը հետզհետէ աւելի սաստիկ կը տեղար մեր
աչքերը կուրցնելու աստիճան:

— Կրա՛կ, գոչեց Ահմէտ:

Եւ հրացանները պարպեցինք:

— Առնալու տուր ինձ... Առնալուտ Բէօյ կը հեկեկէր
քովս ի վեր Ուրիաթօ, անցեալն ու ներկան իրարու հետ
չփոթելով:

Հրացանաձողութիւնը կէս ժամի չափ տեւեց: Վեր-
ջապէս աներեւոյթ թշնամին լսեց. մենք ալ լսեցինք:

Գիշերը, մութը կոխելուն, հասանք Սիմանուվա,
կամ ասոր մօտ տեղ մը...:

ՍԻՄՈՆ

Ժ.

ՅՈՎՆԱՆ ԱՌ ՍԻՄՈՆ

1910 Յունվար

Սիրելի եղբայրս,

Ահռելի կացութեան մը մէջ կը գտնուիմ, խելքս դը-
լուխս չէ եւ ինչ գրելիքս չեմ գիտեր:

Տակն ու վրայ եղաւ ընտանեկան խաղաղութիւնս որ
արդէն շատ հաստատ հիմերու վրայ դրուած չէր: Վըճ-
ռական ճակատամարտը որուն մասին նախորդ նամակիս
մէջ երկիւղ կը յայտնէի, այսօր կատարուած իրողու-
թիւն մըն է:

Ինչպէս ըսի, դոքանչս իր սենեակին մէջ քաշուած
ու ամրացած էր, տեսակ մը Փլէմնայի փոխակերպելով
դայն: Տան մէջ այս վիճակը չէր կրնար տեսել անշուշտ,
հետեւաբար ստիպուեցայ կինս իր քով գրկել որպէսզի
հաշտութեան պայմաններուն վրայ համաձայնութիւն
մը գոյացնէ:

Սիրելի Հերմինէս վերադարձաւ հետեւեալ ultima-
tum ը բերելով իր մօր կողմէ:

Ա. Կնոջս բերած օժիտին կէսը Մարկոս Էֆէնտին
քովը մնայ եւ յատկացուի մեր ծնանելիք զաւակներուն
կրթութեան՝ եթէ մանչ են, օժիտին՝ եթէ աղջիկ ըլլան:

Բ. Զոքանչս իրաւունք ունենայ տարւոյն կէսը մեր
տունը անցընելու եւ իր հոն գտնուած միջոցին՝ մայրս
ուրիշ տեղ մը փոխադրուի:

Գ. Պտոյտի, թատրոն կամ այցելութեան գացած
ատեննիս դոքանչս մեզի ընկերանայ:

Դ. Ճաշի վրայ նախ կերակուրը իրեն հրամցուի:

Ե. Բաղնիք դացած օրերը, ըստ եղանակին, եալանքի տօլմա, բաթլիքան տօլմասի եւ քուրջի պատրաստութի յատկապէս իրեն համար:

Զ. Իրեն հանդէպ յարգանքի արտայայտութեան մէջ թերութիւն չըլլայ:

Այս վերջնադրին մէջ եթէ կային կէտեր որոնք ընդունելի էին, կային սակայն ուրիշներ որոնք կլլուելիք բաներ չէին:

— Ես ասանկ պայմաններ չեմ կրնար ընդունիլ, եղաւ իմ պատասխանս, գործին կուգայ նէ՝ կը կենայ, եթէ ո՛չ պօղչան կը կապէ կ'երթայ:

Այս խօսքերը այնքան բարձր կերպով արտասանեցի որ թշնամի բանակատեղիէն իմացուեցան:

— Քեզի մեր դէմը հանողին Աստուած պէլան տայ, բարով խերով չհասնէիր փեսայ ըլլալու, աղջկանս Էճէլը մտար, իշալլան պատանդը ես ձեռքովս կը կարեմ...

Եւ ուրիշ այս տեսակ անոյշ խօսքեր սկսան տեղալ իմ վրաս, բայց ես պաղարիւնութեամբ եւ համբերութեամբ սպառազինուած առի քալեցի:

Իրիկունը տուն վերադարձիս տեսայ որ թշնամին նահանջեր եւ աներեւոյթ եղեր էր:

Միայն թէ ասով կռիւը չվերջացաւ: Հերմինէս կատողած՝ սկսաւ վրաս յարձակիլ եւ պահանջել որ իբրեւ փոխարինութիւն մայրս ալ տունէն ճամբենք: Բնականաբար այդ պահանջումին դոհացում տալ մերժեցի եւ առաջին անգամ ըլլալով, էրիկ կնիկ, ծանր խօսքեր ուղղեցինք իրարու:

— Ես կը ձգեմ մօրս տունը կ'երթամ, եղաւ Հերմինէին վերջին խօսքը:

— Դժոխքին բերանը դնա՛, պատասխանեցի ես ալ կռիւին տաք միջոցին:

Եւ ահա՛ այս իրիկուն տուն վերադառնալով տեսայ որ Հերմինէն մեկնած էր, իսկ մայրս կը պատրաստուէր մեկնելու:

Այսպէս ուրեմն, սիրելի եղբայր, կատարեալ ամալութեան մը մէջ այս նամակս կը դրեմ: Որչա՛փ երջանիկ ես դուն քու զինուորական վրանիդ տակ, քան ես հոս ընտանեկան յարկին ներքեւ:

ՅՈՎՆԱՆ

ԺԱ.

ՍԻՄՈՆ ԱՌ ՅՈՎՆԱՆ

1910 Փետրուար

Սիրելի եղբայրս,

Ահռելի ու տաղնապալի օրերու շրջան մը կը բոլորենք: Դեռ չմեռայ, բայց արդէն վիրաւորուեցայ ու երկու շաբաթի չափ մնացի հիւանդանոցը: Չըլլա՛յ որ դող ելլես. առած վէրքս շատ թեթեւ բան մըն էր եւ այժմ հետքը անգամ չէ մնացած: Նախախնամութեան զրկուած վէրք մըն էր որուն շնորհիւ տասնըհինգ օր անկողինիս մէջ հանգիստ պառկեցայ, մինչ ընկերներս ձիւնին ու բուքին կը կոռէին:

Հիւանդանոցէն ելլելուս պէս կրկին մտայ մարտական շարքերուն մէջ, ինչպէս պիտի ըսէին մեր յեղափոխական տղերքը: Ահմէտ չալուշ, միւլաղըմ՝ Քեաղիմ պէյ զիս շնորհաւորեցին առած վէրքիս համար:

— Մե՛ղք որ շատ թեթեւ էր առած վէրքդ, ըսաւ Քեաղիմ պէյ, եթէ երկրորդ անգամ չէնք շնորհք վէրք մը առնես, պիտի առաջարկեմ որ քեզի պատուանշան մը տան:

— Իշալլահ, պատասխանեցի առանց մեծ խանդավառութեան:

Հաղիւ հիւանդանոցի անդորրութիւնը թողած, նորէն չարչարանքը սկսաւ:

Առտու մը Ահմէտ չափուշ եկաւ մեղ մօտ եւ ըսաւ.

— Պատրաստուեցէ՛ք, լեռներուն մէջ պիտի երթանք:

Եւ ասիկա այնպիսի շեշտով մը որ ըսել կ'ուզէր.

— Տղա՛ք, Քեհատհանէ պտոյտի պիտի երթանք:

Սարսափելի ցուրտ մը, զէրօէն այնչափ վար որքան կրնաս երեւակայել մեր մարմինը արդէն կը սառեցնէր: Տենդային շարժում մը տիրեց ամէն կողմ, Խրիսթօ, Ավրամ, Ես եւ Ապու-Լամյամ, սուրիացի արար մը, սկսանք մեր ֆէպիանէն, չամքան, մաքքան, հրացանը, չարքէները, եւայլն պատրաստել: Ուրիշներ, դուրսը, ձիերուն վրայ կը բեռցնէին հաց, ռազմամթերք, եւայլն: Իրարանցումը աննկարագրելի էր: Հարիւրապետնիս առդին անդին կը վազվզէր հրամաններ արձակելով: Յայտնի կ'երեւար որ կարեւոր արշաւանքի մը կը պատրաստուէինք: Ահմէտ չափուշ կատարեալ հրամանատարի հովեր առած, աջ ու ձախ կշտամբանքներ կ'ուղղէր:

Վերջապէս մեկնումի շնորհը հնչեց, շարքերը կազմուեցան եւ ճամբայ ելանք:

— Ո՛ւր կ'երթանք արդեօք, հարցուցի Ավրամին որ քովս ի վեր կը քալէր եւ որ մեր խումբին ամենէն լատեղեակ անձն է միշտ:

— Ձեմ դիտեր թէ ո՛ւր կ'երթանք, պատասխանեց աղանները իրար զարնելով, միայն թէ լսեցի հարիւրապետը որ Քեազիմ պէյի կ'ըսէր. «պատգարակները պատրաստել տո՛ւր մեռեալներու եւ վիրաւորեալներու վոխադրութեան համար:»

— Ուրեմն կռուելո՞ւ կ'երթանք, ըսաւ Խրիսթօ:

— Հապա կարծեցիր որ Աղընթի Պուռնի օղի խմելո՞ւ կ'երթանք կոր, պատասխանեց Ավրամ յուսահատական շեշտով մը:

Պահ մը Ահմէտ չափուշ մեղի մօտեցաւ եւ զուարթ դէմքով մը հարցուց.

— Տղաք, ի՞նչպէս էք տեսնամ, չյոգնեցաք ա՛...:

— Ո՛չ, պատասխանեցինք:

Յետոյ իր մտերմութենէն քաջալերուած, ըսի.

— Տակաւին շատ տեղ ունի՞րք քալելիք:

— Ձէ՛, հաղիւ ժամ մը, սա հեռուն լեռներ կը տեսնէք կոր, ձիշղ հո՛ն կ'երթանք, Գանլը Օվա ըսուած տեղը:

Գանլը Օվա՛, ի՞նչ չարաշուք անուն:

— Ի՞նչ պիտի ընենք այդ օվային մէջ, հարցուցի հետզհետէ մտաւտանջ ձայնով մը:

— Լուր առինք որ չէթաները եւ մէկ քանի հարիւր ապստամբներ հաւաքուեր են, կ'երթանք անոնք պատժելու:

Յետոյ, Ահմէտ չափուշ ուրախ դէմքով մը աւելցուց.

— Տղաք, աչքերնիդ լոյս, վերջապէս ճշմարիտ պատերազմի մը ներկայ պիտի դռնուիք մէկ ժամէն... Թնդանօթներն ալ պիտի դռնան:

Ու Ահմէտ չափուշ կատակ չէր ըներ, ինչպէս պիտի տեսնես յաջորդ նամակովս:

ԺԲ.

ՅՈՎՆԱՆ ԱՌ ՍԻՄՈՆ

1910 Փետրուար

Սիրելի եղբայրս,

Աստուած իմ, ի՞նչ ահուելի կացութիւն, ի՞նչ դժոխսային վիճակ: Հաղիւ վեց ամսուան ամուսնութենէ մը ետքը արդէն տակնուվրայ եղաւ մեր նորակազմ ընտանեկան բոյնը... Բո՞յնը ըսի, մեղա՛յ, մեղա՛յ, որջը պէտք էր ըսել:

Յարաբերութիւնները բացարձակապէս խզուած են զոքանչիս, կնոջս, մօրս եւ իմ միջեւ, համաձայնութեան մը համար կազմուած դումարումէ մը ետքը որ յանկարծ ընդհանուր պատերազմի մը փոխուեցաւ, որուն միջոցին գրեթէ ամէնուս ալ արժանապատուութիւնները մահացու կերպով վերաւորուեցան:

Հիմա կարելի է ըսել որ «դադրեցաւ մարտին ամբոխ առ ի չդոյէ նահատակաց»: Այո՛, սիրելի եղբայր, ամէնքս ալ նահանջեցինք եւ յայտնի չեղաւ թէ ո՛ր կողմը յաղթեց, միայն սա գիտեմ որ իմ երջանկութիւնս տուժեց բոլորովին:

Առ այժմ գինադադարի չըջան մը կը բոլորենք, որուն միջոցին Մարկոս էֆէնտի կը ջանայ հաշտարար վեհաժողովի մը դերը կատարել դաշնադրութիւն մը կնքել տալով մեզի:

Ես չիտակը շատ յոյս չունիմ վեհաժողովի արդիւնքին վրայ եւ կարծեմ Մարկոս էֆէնտիի բարեկամական միջամտութիւնը ուրիշ բանի չպիտի ծառայէ այլ եթէ խնդիրը աւելի կնճռոտելու եւ հաշտութիւնը բոլորովին անկարելի դարձնելու: Որովհետեւ աներեւակայելի

բան է այս, Մարկոս էֆէնտի աչք ունի զոքանչիս, հետեւաբար անկեղծ չէզոքութիւն մը կամ անկողմնակալութիւն մը չպահանջիր կատարած բանակցութեանց մէջ: Միւս կողմէ սակայն զոքանչս ամուսնացած տեսնելու փրկարար երազը զիս չափազանց կ'ուրախացնէ, միայն թէ չեմ ուզեր որ փեսայութեան թեկնածուն Մարկոս էֆէնտիին ըլլայ, որուն քով կը գտնուի կնոջս օժիտը:

Ես պիտի նախընտրէի ձեռքովս ուրիշ փեսայ մը գտնել ու զոքանչս ամուսնացնել, միանգամ ընդ միշտ ազատելու համար իր ճիրաններէն եւ հիմա այս ուղղութեամբ է որ կ'աշխատիմ:

Կը տեսնաս որ ի՞նչ կնճռոտ ու մանուածապատ դժուարութիւններու մէջ կը տապալտկիմ:

Ա՛հ, ո՛րքան պարզ ու միապաղաղ է քու կեանքը իմինիս քով, ո՛րքան թեթեւ քու ընդունած վէրքերդ, ո՛րքան անշան՝ կռիւներդ: Պատերա՞զմ, գինուորութիւն, տղայական խաղեր են ասոնք ամուսնական կեանքին քով:

ՅՈՎՆԱՆ

ԺԳ.

ՍԻՄՈՆ ԱՌ ՅՈՎՆԱՆ

1910 Մարտ

Սիրելի եղբայրս,

Ես, Խրիսթօ, Ավրամ, Ապու Լամլամ, Մուսթաֆա եւ քրիւր Մկօ մէկ գծի վրայ շարուած, հողակոյտի մը ետեւ, ծունկերնիս դետինը եւ հրացաննիս ուղղած դէպի դիմացի հովիտը ուր տարտամ ստուերներ կը շարժէին, ստուերներ որոնք հետզհետէ կը ստուարանային ու

դանդուածային ձեւ մը կը ստանային, սրտատրոփ կը սպասէինք այն բոլէին ուր մեր միւլաղիմը «կրա՛կ ը-րէք» ի վճռական հրամանը պիտի արձակէր:

Քանի մը ծանր կռիւներէ ետքը, եկեր հասեր էինք այստեղ ուր համախմբուած էին ապստամբները, չէթաներու խումբերով, պուլկար եւ գարատաղցի կամաւորներով: Վրդովեցուցիչ չնկոց մը տարածուած էր առտուն մեր նորավարժ շարքերուն մէջ:

— Թշնամին նոյնիսկ թնդանօթներ ունի եղեր, դուժած էր մեզի Ավրամ, որ ինչպէս ըսի մեր խումբին լըրաբերն էր: Նոյնիսկ թնդանօթին տեսակն ալ որակած էր աւելցնելով՝

— Լեռնային թնդանօթ:

Ու հիմա հողակոյտին ետեւ կծկտած՝ մեր երեւակայութեան մէջ այդ լեռնային թնդանօթը կը մեծնար, կը մեծնար, ահռելի, անհեթեթ համեմատութիւն մը կ'առնէր, մեր դրացի լեռը կարծես ամբողջովին թնդանօթի մը փոխուած էր, կամ սապէս ըսեմ, լեռնային թնդանօթը թնդանօթային լեռ մը եղած էր, որ վայրկեանէ վայրկեան կը սպառնար իր կլափը բանալու, հուր ու կայծակ տեղալու մեր գլխին: Այս սահմակեցուցիչ տրամադրութեան մէջ էինք երբ յանկարծ ահեղ ձայն մը որոտաց, որուն յաջորդեց, ճիշդ մեր ետեւը, սոսկալի ճարճատիւն մը: Ամէնքս գետին ինկանք ահաբեկ...

— Կրա՛կ, գոչեց միւլաղիմ Քեաղիմ պէյի ձայնը:

Այդ ձայնը, գաբրիէլեան փողի մը պէս, վերակենդանացուց մեզ: Հրացանները գորս գետին ձգած էինք, առինք եւ ըստ բախտի պարպեցինք օդին մէջ: Քանի մը վայրկեան տեւեց այս հրացանաձգութիւնը. յետոյ տեսնեք որ մեր ձիաւորները, կատաղի թափով մը կ'արշաւէին գէպի առաջ: Միեւնոյն ատեն թնդանօթը կրկին

որոտաց, այս անգամ մեր կողմէն, որուն դիմացէն ուրիշ թնդանօթ մը պատասխանեց:

Այս թնդանօթային տեսակցութիւնը, որքան ալ չափական թերեւս, մեր ականջները կը խլացնէր, տեսակ մը անդիտակից ապուշութեան մատնելով մեզ:

Որչա՞փ տեւեց այդ դժոխային աղմուկը, մէ՞կ, երկո՞ւ, երե՞ք ժամ, չեմ դիտեր. երբ դադրեցաւ, թըշնամին զոր արդէն որոշապէս չէինք տեսած, անյայտ եղած էր:

Երբ քիչ մը մեր յուզումը հանդարտեցաւ, նշմարեցի թէ վիրաւորուած էի... յետոյքէս եւ թանձր արիւնի մը լարծուն զգայնութիւնը ունէի եւ սակայն ո եւ է ցաւ չէի զգար:

— Ավրամ, ըսի քովի ընկերոջս, կարծեմ ծանրապէս վիրաւորուած եմ:

— Նս ալ, ըսաւ խեղճը լալկան դէմքով մը, յետոյքէս կը զգամ կոր որ արիւնը առատօրէն հոսած ու թանձրացած է:

Վայրկեան մը յետոյ նոյն վիրաւորանքը յայտնեց Նրիսթօ: Իրողութիւնը տարօրինակ՝ եւ սակայն ճշմարիտ էր:

Ահռելի մտատանջութեան մը մէջ մնացինք, առանց շարժիլ համարձակելու, վախնալով որ վէրքերնիս կը վերաբացուի:

Յանկարծ հաւաքումի շեփորը հնչեց: Զինուորները դացին իրենց շարքերը կազմելու. միայն մենք եւ Ապուլամ լամ լամ որ նոյնպէս յետոյքէն վիրաւորուած էր, մնացինք մեր տեղը, փորերնուս վրայ երկնցած:

Վերջապէս միւլաղիմ Քեաղիմ պէյ նշմարեց մեզի եւ մօտեցաւ.

— Զլսեցի՞ք շեփորը, ի՞նչ պառկեր էք այստեղ,

գոչեց բարկութեամբ:

— Պէյ էֆէնտի, կմկմաց Ավրամ առանց տեղէն չարժեւում, չորսերնիս ալ ծանրապէս վիրաւորուած ենք մեր ետեւի կողմէն:

Այս զեկուցումը որ կը կարծէինք թէ կարեկցութեան արտայայտութեամբ մը պիտի ընդունուէր մեր սպային կողմէ, տեղի տուաւ որոտածայն քահաճի մը, որուն յաջորդեց մտրակի մէյմէկ հարուած ճիշդ մեր մարմնոյն վիրաւոր մասին վրայ, սա հրամանովը ընկերացած:

— Շո'ւտ ոտքի ելէք, եթէ ո'չ...

Սպառնալիքը իր ամբողջութեամբը չէր արտասանուած երբ արդէն չորսերնիս ալ ոտքի կանգնած էինք:

— Ո'ւր են ձեր վէրքերը, գոչեց Քեաղիմ պէյ, ստախոսներ'...

— Պէյ էֆէնտի, կը զգանք կոր որ հոսած արիւնը թանձրացած փակչեր է միսերնու, բացատրեց Ավրամ որ ամենէն համարձակախօսն էր մեր մէջ:

— Քակեցէ'ք տեսնեմ ձեր բանթալօնները, հրամայեց միւլաղիմը չեչտով մը որուն կարելի չէր չհնազանդել:

Եւ ահա՛ չորսերնիս ալ ստիպուեցանք մերկացնել մեր ստորին մասերը: Այն ատեն անախորժ հոտ մը որ ո'չ վառօթի, ո'չ մէնէլիթի եւ ո'չ ալ որ եւ է ռազմանիւթի հետ առնչութիւն չունէր, ծաւալեցաւ շուրջերնիս:

— Գուշակեցի արդէն որ ձեր վէրք կարծածն ու արիւնահոսութիւն ենթադրածը ուր ըլլալու էր, ըսաւ մեր պատուական միւլաղիմը ձայնը մեղմացնելով:

Յետոյ հայրական չեչտով մը աւելցուց.

— Գացէ'ք, տղա'քս, լաւ մը մաքրուեցէք եւ ձերմակեղենիդ փոխեցէ'ք, այս փորձանքը ամէն նորավարժ զինուորի գլխուն կուգայ երբ պատերազմի դաշտին վրայ առաջին անգամ թնդանօթի ձայնը կը լսէ...

Կ'երեւայ թէ, սիրելի' եղբայր, այս բանն է որ կըրակի մկրտութիւնը կը կոչուի զինուորական կեանքի մէջ:

ՍԻՄՈՆ

ժ.Դ.

ՅՈՎՆԱՆ ԱՌ ՍԻՄՈՆ

1910 Մայիս

Սիրելի եղբայրս,

Մեծ ուրախութեամբ եւ սրտի տրոփիւնով կարգացի էտիրնէէն դրած նամակդ: Այսպէս ուրեմն, շաբաթէ մը քու զինուորական ծառայութիւնդ աւարտած, յաղթապանծ ու ազատ պիտի վերադառնաս քուկիւննրուդ քով: Կը գրես թէ մեծերդ որքա՛ն դո՛ւ մնացած են քենէ՝ որ Քեաղիմ պէյ առաջարկած է հրամանատարին քեզի տասնապետի աստիճան շնորհել, ապրի'ս ուրեմն, սիրելի եղբայրս: Այս վայրկեանիս կը յիշեմ քու մեկնումի օրերդ, այն ի՛նչ անձկութեան ու տաղնապի ըօպէներ անցուցինք: Կը կարծէինք թէ քեզ դժոխք կը զրկէինք եւ թէ այլեւս չպիտի տեսնէինք յաւիտեան քու երեսդ: Որքա՛ն պարապ ու անիմաստ վրդովումներ, Աստուած իմ:

Ափսո՛ս որ քու վերադարձիդ մեր երջանկութիւնը կատարեալ չպիտի ըլլայ, որովհետեւ հոս պիտի տեսնաս քու դժբախտ եղբայրդ, ընտանեկան անվերջանալի պատերազմի մը կրակներուն մէջ... Սպառնալիքեան աւանդ, հաշտարար կարգադրութեան ամէն ձեռնարկ անյաջողութեան դատապարտուեցան: Զոքանչս

իր անողոք «ո՛չ կարեմք»ովը անասան մնաց ընդդիմութեան պատնէշին վրայ: Իմ պարզած զիջողութեան սպիտակ դրօշակներու մեկնիթեան պայթուցիկ անէծքներով պատասխանեց մինչեւ ետքը, այն աստիճան որ վերջապէս իմ առնական արժանապատուութեանս վիրաւորանքին մէջ, ամէն չափաւորութիւն մոռնալով, եւ զինքը խաղաղութեան ստիպելու համար, իր ամենէն զգալուն կէտին այնպիսի ոտքի հարուած մը տուի որ թաւալդոր արագութեամբ մը սանդուխին վերի աստիճանէն յանկարծ ինքզինքը վարի ոտքին քով դտաւ: Մարտական այս յաջողութիւնս սակայն չատ սուղի նստեցաւ ինծի, որովհետեւ բոլոր չէզոք տարրերը ինծի դէմ դրդուեց եւ ինքզինքս անպարտելի զինակցութեան մը հանդէպ դտայ: Կինս որ փութացած էր իր մօր օդնութեան հասնելու՝ կրակի տաք միջոցին այնպիսի ապտակ մը ընդունեց երեսին որուն արծաղանդը թնդացուց ամբողջ ընտանեկան յարկս ու անոր հիմերը սաբսեց:

Վերջապէս, չերկարեմ, դործը ինկաւ Դատաստանական Խորհուրդին, ուր հրաւիրուեցայ համար տալու իմ վայրագ ու գաղանային արարքներու մասին:

Զոքանչս, իբրեւ արացուցական փաստ պատկառելի Խորհրդին առջեւ պարզեց իր յետոյքը որուն վրայ անորոշապէս կը նշմարուէին ջղուտ ոտքի մը հետքերը եւ միեւնոյն ատեն ցոյց տուաւ իր անջ սրունքը, սանդուխային գլորումէն չարաչար փնտռուած: Ասոնց վրայ աւելցաւ նաեւ կնոջս տրուած ապտակը որ զիս բաւական դժուարին կացութեան մը մատնեց: Քննութիւնը կը շարունակուէր: Զոքանչս կը պահանջէ որ բաժանման հրաման տրուի կնոջս, առարկելով թէ այլեւս անկարելի է հետը կենակցելը, քանի որ ամէն վայրկեան կեանքը վտանդի մէջ է եւ ուժ տալու համար այս պահանջումին՝

չվարանիր երեւան հանելու կարգ մը անկողնոցի դադանիքներ որոնք կը համեմէ իրեն յարմար տեսած թացաններովը:

Կրնաս երեւակայել թէ բոլոր այս իրադարձութիւնները որքա՛ն դրդուած են իմ ջղային դրութիւնս եւ որքա՛ն չարաչար կերպով ազդած առողջութեանս վրայ: Գործս երեսի վրայ թողած՝ ահա այս ընտանեկան կըսիւններով օրերս կ'անցընեմ, զիմումներ ընելով, բարեացակամութիւններ մուրալով, փաստաբաններու հետ խորհրդակցելով:

Ձեմ գիտեր թէ ի՛նչ վճիռ պիտի արձակէ Դատաստանական Խորհուրդը, բայց ամէն պարագային կը զգամ որ կացութիւնս միշտ դժնդակ պիտի ըլլայ: Եթէ բաժանումի որոշում տայ՝ ընտանեկան յարկիս քայքայումը պիտի ըլլայ վերջնականապէս, եթէ ինծի իրաւունք տայ եւ ստիպէ կնոջս գալ հետս միասին ապրելու, պատերազմը պիտի յաւերժանայ մինչեւ ետքը, որովհետեւ բոլոր անցած դարձածներէն ետքը այլեւս կարելի չէ որ առաջին օրերու խաղաղ խանդաղատանքը տիրէ մեր մէջ, մանաւանդ քանի որ զոքանչս կ'ապրի իր սպառնական կեցուածքովը:

Երանի՛ քեզի որ անցաւոր զինուորութիւնը եւ ժամանակաւոր պատերազմը ընտրեցիր, երանի՛ քեզի որ անծանօթ թշնամիներու դէմ կռուեցար, առանց ոխի, առանց ատելութեան, առանց ջղագրգռումի, բի՛ւր երանի քեզի որ վիրաւորուեցար գնդակով ու վառօդով, որոնց տուած վէրքերը կը բուժուին ու հետքը կ'անհետանայ: Երանի՛ վերջապէս քեզի որ քու զինուորական պարտականութիւնդ լրացնելով՝ կը վերադառնաս ազատ ու անկախ կեանքիդ: Բայց մենք, ափսո՛ս, որ ամուսնական կեանքին զինուորագրուեցանք, որ

յանձն առինք կռուիլ ընտանեկան մարտադաշտին վրայ, մեզի համար ալ յաւիտեան ո՛չ հանգիստ կայ, ո՛չ խաղաղութիւն, ո՛չ յաղթութեան փառքը, ո՛չ ալ պարտականութեան վարձատրութիւնը:

Մենք, ցկեանս թիապարտներու պէս, մեր ծանր չղթաներուն մէջ կապկպուած, դաժան ու անողոք ճակատագրի խարաղանին տակ, մինչեւ մեր յետին չունչը պիտի մաքառինք, առանց փրկութեան արշալոյսը տեսնելու:

Ո՛հ, սիրելի Սիմոն, ինչո՞ւ ես ալ քեզի պէս չընտրեցի դրախտային քաղցր զինուորութիւնը, թեթեւ ու առժամեայ պատերազմները ու ինքզինքս յիմարաբար մատնեցի Գեհենի հուրին ուրկէ չի կայ ազատում եւ ուր կայ միայն «լալ եւ կրճտել ատամանց»:

Ո՛վ ընտանեկան պատերազմ, ո՛վ պատերազմական խաղաղութիւն...:

Եղբայրդ՝ ՅովնԱն

1911

ՎԵՐՋ

2013

ԿԵՆՏՐ ԱՐՈՂԵԱՂ

ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏ . ՊԱՏԿ . ԱՄՍԱԳԻՐ

Տարեկան բաժնեգին՝

Ֆրանսա եւ գաղութներ ֆր . 40 .—

Արտասահման ֆր . 50 .—

Փափաքողներուն նմոյշ կը ղրկուի :

Հասցէ .— 30, Rue Drouot, Paris (9^e)

ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ « ՇԱՆԹ »

- 1 .— ՅՈՒՍԱՀԱՏՈՒԹԵԱՆ ԺԱՅԹՔՈՒՄ
Առկուսք փօն Բօցէպուէ
Թարգմ . գերմաներէնէ
Մկրտիչ Պարսամբան (Սպառած)
- 2 .— ՔԵՐԹՈՂ ԱՄՈՂԻ ՄԸ ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿԸ
Ռօբերտ Բրանինկի ծննդեան
Հարիւրամեակը եւ Շղիսաբէթ
Բառուէտ-Բրանինկ «
Բրօֆ . Լեւոն Կիւրեղեան
- 3 .— ԱՐԻՒՆԻ ՏՕՆԸ
Դրուագներ պատերազմի կեանքէն
Մկրտիչ Պարսամբան «
- 4 .— ԲՈՒՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆ
Յ . Շահպազեան «
- 5 .— ՊԱՏԵՐԱԶՄ ԵՒ ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆ
Ընտանեկան նամականի
Երուանդ Օտեան 25 Սէնթ , ֆր .

Printed in France